

30 illik işğal dövründə Qarabağda təkə torpağın üstü deyil, qədim mədəni irsin ən mötəbər saxlanıcı olan altı da dağıntıya məruz qalıb. Düşmənin qazdığı səngərlər, çoxqatlı müdafiə istehkamları, mina və mürmür partlayışları arxeoloji əhəmiyyətli landşaftı da dağıdıb. Dünyada ən qədim insan məskənlərindən sayılan Azıx mağarasında və digər arxeoloji məkanlarda erməni vandallarının tarixi saxtalaşdırmaq üçün apardıqları qeyri-elmi, təhrifedici və dağıdıcı “tədqiqatlar”, hətta qazıntı ərazisində qumbara partlatması regionun tarixi-mədəni irsində acı izlər buraxıb.

Qarabağda arxeoloji axtarışlara start verildi

AMEA-nın Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutu Qarabağ və Şərqi Zəngəzur işğaldan azad edildikdən sonra bölgədə uzun illər yarımçıq qalmış arxeoloji axtarışları yeni üsullarla davam etdirmək, düşmənin bu sahədə ziyanlı fəaliyyətinin nəticələrini aradan qaldırmaq üçün kompleks fəaliyyət planı hazırlayıb.

İnstitutun baş direktoru, tarix elmləri doktoru, professor Abbas Seyidov Qarabağ layihələri ilə bağlı qəzetimiz üçün açıqlamasında bildirdi:

– Təbii ki, bu gün elmi axtarışlarda əsas diqqətimiz işğaldan azad edilmiş ərazilərə yönəlib. Ali Baş Komandanın rəhbərliyi altında şanlı ordumuzun parlaq qələbəsi arxeoloqların üzərinə yeni vəzifələr qoyub. Sovet dövründə Qarabağın müxtəlif bölgələrində – Füzuli, Zəngilan, Cəbrayıl, Kəlbəcər rayonlarında arxeoloji axtarışlar aparılıb. Azıx, Üzərliktepə, Leylatepə, Qaraköpəktepə, Şərifan və s. abidələrdə aparılan tədqiqatlar uğurlu olmuşdu. 30 il müddətində düşmənin amansız dağıntılar törətdiyi bu ərazilərdəki tarixi abidələrdə, arxeoloji dəyəri olan ünvanlarda yeni tədqiqatların başlanmasına ciddi ehtiyac var.

Hazırda institutumuzda işğaldan azad edilmiş bölgələrdəki arxeoloji qazıntıların aparılmasının zəruri olduğu abidələr haqqında əhatəli məlumat bazası yaradılır. Ərazilər minalardan təmizləndikdən sonra geniş tədqiqatlara start veriləcək. Qarabağ bu gün başdan-başa yenidən qurulur. Hələlik ANAMA əməkdaşlarının tam olaraq təmizlədiyi ərazilərə ekspedisiyalar təşkil edirik. Nəzərə alaq ki, abidələrin əksəriyyəti dağ ətəklərində, şəhərdən kənarında, təpəliklərdədir və bu ərazilər hələ tam minalardan təmizlənməyib.

Qarabağ ərazisində aparılacaq arxeoloji qazıntı və tədqiqatlar haqqında təbii ki, müvafiq iş planlarımız var. Abidələrin bir neçəsinin turizm nöqtəyi-nəzərindən muzey şəklində sərgilənməsi, arxeoloji materialların nümayiş olunması nəzərdə tutulur. Təkliflərimizi müvafiq qurumlarla müzakirə etməkdəyik. Layihələrdən bir neçəsi bəyənilib. Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə yeni aşkar edilmiş bir çox arxeoloji material Bakıya gətirilməyəcək, yerində sərgilənəcək. Regiona gələn turistlər həm qazıntı yerləri ilə, həm də muzeylərlə əyani tanış olacaqlar. Nümunə olaraq Almaniyanın Neandertal muzeyini göstərə bilərik. Eyni modelin tətbiqi nəzərdə tutulur.

– Ötən illərdə işğalçıların Qarabağda bu ərazilərə “sahiblik” missiyası ilə apardıqları arxeoloji qazıntılar tarixi saxtalaşdırmaq ba-

xımından hamımızda qəzəb və məyusluq yaradırdı.

– Ermənilərin Azərbaycanın işğal altında qalmış Qarabağ abidələrində qanunsuz arxeoloji qazıntılar aparmaları hamıdan çox, biz arxeoloqları narahat edirdi. Biz əlimizdə olan üsullarla buna etiraz edirik, icazəsiz, özbaşına qazıntıların dayandırılmasını tələb edirdik. 2003-cü ildən başlayaraq bu qanunsuz qazıntılar intensiv xarakter almışdı. O vaxtdan ermənilərin arxeoloji ekspedisiyası Şuşa və ətrafında, Azıx mağarası düşərgəsində, Lex qalası ətrafında, Xocalıda, Xankəndidə, Şahbulaq yaxınlığındakı antik və ilk orta əsrlərə aid yaşayış yerində, Boyəhmədli kəndindəki Gavurqalada, bəzi məlumatlara görə, Ağdamın Boyəhmədli, Paprəvənd kəndləri ərazisindəki kurqanlarda qanunsuz qazıntılar aparılıb.

Artıq regionun tarixi-mədəni irsinə nəzarət öz əlimizdədir. Azıx kəndindəki evlərin birindən əsgərlərimizin aşkar etdiyi və Azıx mağarasından tapılan 89 qutu material institutumuzda gətirilib.

İşğal dövründə ermənilər Azıx mağarasında xarici ölkələrin “alimləri” ilə birlikdə arxeoloji qazıntı işləri apardılar. Bu zaman Azıx mağarası dağıntıya məruz qalıb. Erməni vandalları mədəni təbəqəni dağıtmaq üçün mağaranın içində qumbara da partladılar. 2016-cı ildə orada aparılan saxta qazıntılarla bağlı kitab nəşr edilib. Bu kitab da azərbaycanlı alimlərin vaxtilə apardığı qazıntı işləri əks olunan mənbələrdən köçürmə idi. Biz Azıx mağarasında yeni üsullarla tədqiqatlar apararaq yeni bir kitab çap etmək istəyirik.

AMEA Arxeologiya, Etnoqrafiya və Antropologiya İnstitutunda işğaldan azad olunmuş ərazilərdəki tarixi-arxeoloji abidələrdə sistemli arxeoloji tədqiqatlara hazırlıq işi gedir. Qarabağla bağlı iş planında ən möhtəşəm abidələrdə arxeoloji qazıntı işlərinin aparılması nəzərdə tutulub. Qarşıda geniş kəşfiyyat-axtariş işlərinin aparılması durur. İşğal dövründə düşmənin daha çox saxtalaşdırdığı, özünüküleşdirməyə çalışdığı ən qədim dövr, antik və orta əsr abidələrimizin, Alban-xristian irsimizin tədqiqi böyük önəm daşıyır.

Tədqiqatları istiqamətləndirmək, görülməmiş işləri ciddi nəzarətdə saxlayıb sistemləşdirmək, nəticələr haqqında nəşrlərin intensivliyini təmin etmək üçün AMEA-nın nəzdində xüsusi Qarabağ bölməsinin yaradılması məqsədəuyğun olardı. Tədqiqatlara xarici ölkə mütəxəssislərinin də cəlb olunmasının zəruriliyinə diqqət yetirilməlidir. Araşdırmalar üçün kompleks ekspedisiyaların yaradılması, heyətə arxeoloq, etnoqraf, memar, antropoloq, topoqraf və başqa mütəxəssislərin daxil edilməsi də vacibdir.

Söhbəti çapa hazırladı:
Tahir AYDINOĞLU, “Xalq qəzeti”